

Рецензент:  
Гудим І.М.,  
кандидат педагогічних наук,

### ОБРАЗОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК АКТИВІЗАЦІЇ ТВОРЧОСТІ СЛАБОЗОРНИХ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Катерина Довгопола  
м. Київ

У статті висвітлено питання активізації творчих здатностей старших дошкільників з порушеннями зору засобами образотворчої діяльності. Розкрито напрями керівництва навчання образотворчого мистецтва слабозорих дітей.

Ключові слова: слабозорі дошкільники, образотворча діяльність, творчість.

### ИЗОБРАЗИТЕЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК ФАКТОР АКТИВИЗАЦИИ ТВОРЧЕСТВА СЛАБОВИДЯЩИХ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

В статье освещено вопросы активизации творческих возможностей старших дошкольников с нарушениями зрения средствами изобразительной деятельности. Раскрыты направления управления обучением изобразительному искусству слабовидящих детей.

Ключевые слова: слабовидящие дошкольники, изобразительная деятельность, творчество.

### FINE UP AS A FACTOR IN ACTIVATION OF CREATIVITY IMPAIRED CHILDREN PRESCHOOL AGE

The article highlights the issues of creative abilities of senior preschool children with visual impairment means of graphic activity. Exposed areas of leadership training fine art visually impaired preschool children.

Keywords: visually impaired preschool children, fine arts activity, creativity.

Старші дошкільники мають великі потенційні можливості творчого самовираження у різних видах діяльності. Вони здатні активно розв'язувати творчі завдання різноманітними художніми засобами, виражати своє ставлення до знайомих образів, відтворювати їх в образотворчій діяльності (О.Дронова, С.Іванчикова, Т.Казакова, І.Ликова, В.Мухіна, Н.Халезова, Р.Чумичова та ін.). Саме тому сучасними програмами дошкільного навчання і виховання передбачено взаємозв'язок життєвих явищ і художньої творчості [1].

Прояв творчого акту, за думкою Л.Виготського, історично та суспільно зумовлений. Відповідно до культурно-історичної теорії, дитина використовує для

свого розвитку усі культурно-історичні надбання, що були накопичені людством до моменту її народження і подальшого життя. Завдяки цьому людство постійно вдосконалює свої досягнення, якими вражаючими вони б не були.

Сенс навчання слабозорих дітей образотворчої діяльності у дошкільній період полягає, насамперед, у сприянні своєчасному психічному та особистісному розвитку, розвитку загальних здібностей. При цьому головним завданням навчання образотворчої діяльності є передусім формування мотивів образотворчої діяльності, оскільки визначальним чинником життєдіяльності творчої особистості можна вважати мотиваційні механізми як систему збуджувальних чинників, що стимулюють та спрямовують поведінку суб'єкта.

Окрім того, до важливих завдань також відносяться формування вміння сприймати навколишній світ, розвиток уяви, формування власне образотворчих дій та естетичне виховання. У межах навчання образотворчої діяльності вирішуються й корекційні завдання: розвиток зорового сприймання та включення його у полісенсорну діяльність, дрібної моторики, орієнтації у просторі, формування, уточнення та корекція уявлень про навколишній світ тощо (І.Моргуліс, Л.Плакіна, Л.Солнцева, Л.Уфімцева та ін.).

Творчість є необхідною складовою щоденного життя кожної людини, оскільки її продукти сприяють активізації спілкування з іншими та розкривають здатності особистості. У процесі творчості особливого значення набувають саморозвиток, самовираження та самореалізація, які є важливими чинниками розвитку кожної індивідуальності. Творча особистість здатна реалізувати свій потенціал у різних сферах життєдіяльності.

Психологічні дослідження дитячої творчості [4] вказують, що якісною її ознакою є парадоксальне сполучення найвності та авторитарності, тобто абсолютної впевненості дитини у своїх творчих здібностях.

Сучасна наукова думка, окрім художньо-естетичної, не менш важливою вважає і терапевтичну функцію самовираження (арттерапію). Художня творчість дозволяє людині усвідомити свою індивідуальність, своє місце у суспільстві, здійснити особистісне самоствердження. При цьому подібний терапевтичний ефект має не лише створення художніх творів, а й творче спілкування з природою, літературою, різними видами мистецтва; творчі майстрівки у минуле; екскурсії; ведення щоденника; пошук прекрасного і патхненного у повсякденні. Всі ці засоби, з врахуванням особливостей певного періоду та порушень зору, важливо використовувати й у процесі навчання слабозорих дошкільників.

Процес дитячої художньої творчості потребує спрямування та керування з боку вихователя. Слабозорого дошкільника необхідно вчити естетичного сприйняття самого предмета, формуванню уявлень про його якість, ціннісного впливу на душу, формуванню задуму у малюнку, ліпленні, апплікації, створення художнього образу.

У керівництві процесом навчання дітей образотворчого мистецтва повинняються два напрями: 1) створення умов, що сприяють творчості; 2)

систематична і послідовна навчально-виховна робота, яка є базою і стимулом для досягнення творчих результатів [3].

До умов, що сприяють розвитку творчості, насамперед, відноситься психологічна готовність, яка передбачає достатній рівень розвитку уяви, емоційної чутливості до прекрасного, розуміння сутності поняття "прекрасне – потворне", моральні принципи і якості, які допомагають розрізняти добро і зло, позитивне і негативне в житті й мистецтві. Формування і розвиток необхідних здібностей, набуття знань, умінь і навичок образотворчої діяльності, які позитивно впливають на якісне виявлення творчості в цілому, у слабоворих дошкільників забезпечується систематичністю і послідовністю навчально-виховної роботи.

Розвиток і вдосконалення процесу творчості, психологічної готовності слабоворих дітей здійснюється шляхом використання засобів виховного впливу наступних рівнів: а) емоційно-естетичного; б) соціально-морального; в) регулятивно-творчого.

Завдання **емоційно-естетичного рівня** мають спрямовуватись на емоційність спостережень за предметним середовищем та явищами природи; емоційне виявлення вражень і почуттів, емоційно-естетичне ставлення до творів мистецтва. Основою формування естетичних суджень та розуміння прекрасного є естетичне сприйняття реального світу. Саме тому одним з найважливіших завдань у сфері життєдіяльності «Культура» є навчання дітей бачити, спостерігати та емоційно відчувуватись на побачене. Вес, що може викликати емоційну реакцію (здивування, захоплення, співчуття, радість, сміток), може і повинно стати темою для бесід. Адаже сам процес виявлення почуттів і є тим головним моментом, з якого починається процес творчої діяльності. Організація спостережень та викликані ними емоції повинні мати місце на кожному занятті. При цьому навіть тоді, коли спостереження плануються як короточасні вправи, має чітко простежуватись мета їх проведення, а емоційна реакція узагальнюватись у слові. Потрібно пам'ятати, що для того, щоб викликати емоційний відгук у дітей, вихователь повинен намагатися і власне мовлення зробити виразним, застосовуючи емоційно забарвлені мовні засоби.

Подібний підхід необхідний і під час сприймання творів мистецтва, оскільки вони мають збуджувати у дітей емоції, активізувати уяву, викликати естетичні переживання. Заняття варто будувати так, щоб емоційне сприйняття твору випереджало аналіз художніх засобів. Це сприятиме тому, що аналітичний розбір не заважає цілісному емоційному сприйняттю. Перші запитання до слабоворих дошкільників можуть бути наступними: *Що сподобалося? Чому? Що вразило? Що було незвичним?* Розповіді дітей про свої враження можуть бути відправною точкою для подальшого аналізу, який торкається питань про настрій та характер роботи, потім – аналіз використаних виразних засобів та їх функцій. Також під час спілкування слабоворих дошкільників з мистецтвом обов'язково мають звучати запитання на осмислення побаченого: *Які почуття викликає? Яким було ставлення*

...якшика до зображуваного? Які почуття він хотів викликати у глядачів?  
Чого хотіла ідея твору?

Важливою особливістю художнього сприймання є його цілісність, тобто мисливці сприймати не тільки зміст, а й засоби, використані для створення образу. Чітке усвідомлення виразних засобів, які використав автор, дає глибоке розкриття змісту твору мистецтва, багатство думок і почуттів, відображених у ньому. Це дозволяє отримати емоційний відгук у мисливця.

Обираючи твори мистецтва для ознайомлення, вихователь повинен пам'ятати, що вони мають відповідати певним вимогам, зокрема:

1. Художній твір має бути реалістичний і високохудожній.
2. За своєю тематикою бути близьким і зрозумілим дітям.
3. Дошкільники повинні мати певний обсяг знань та уявлень про явища і предмети, відображені у творі.
4. Твір мистецтва повинен викликати у дітей емоційний відгук та естетичні почуття.
5. Використані автором засоби зображення повинні бути виразними, розумілими і зрозумілими для дітей дошкільного віку. Твору мають бути певні предметність і конкретність.

6. Твір має відповідати зоровим можливостям слабоворих дітей [5]. Використовувати художні твори потрібно не тільки на заняттях з образотворчої діяльності, а й на заняттях з рідної мови, музики, під час читання художньої літератури, ознайомлення з навколишнім тощо.

Активне сприймання творів образотворчого мистецтва позитивно впливає на розвиток творчості у малюнках дітей старшого дошкільного віку. В результаті впливу опрацювання ілюстративного матеріалу відбувається конкретизація образів, збагачення їх шляхом використання і комбінування повсякденних деталей, якостей предметів, що є дуже важливим для розвитку слабоворих дошкільників, а також сприяє яскравому вираженню емоційного ставлення до героя та сюжету; увага спрямовується на вибір засобів для створення образу.

Головним в естетичному та творчому вихованні є вміння зацікавити мисливця, навчити їх бачити, усвідомлювати своє ставлення до побаченого і мисливця, навчати його. Якщо дошкільнята вміють давати власну оцінку творам мистецтва, то їм легше творити самим.

**Соціально-моральний вплив** образотворчого мистецтва на слабоворих дошкільників є дуже значним. Аналіз творів мистецтва, опис-характеристика творів, виконання творчих завдань на теми казок тощо дозволяють не лише виявити індивідуальні творчі здібності дітей, але й через художній образ вирішувати морально-етичні завдання. Адаже в казках добро бореться зі злом, правда, здолає, здолає випробування, перемагає, скупість висміюється, а творчість карається.

Можливість вирішення морально-етичних завдань створюється поступово на кожному занятті. Спрямувати думки дітей у потрібному

напрямі допомагають наступні запитання: *Чи сподобався персонаж картини (літературного твору, пісні, скульптури)? Що можна сказати про персонажа? Які його характерні риси (позитивні чи негативні)? Кого називаємо позитивним героєм? Чому? На основі чого склалися ставлення до персонажа? Чи правильно вчинив герой у конкретній ситуації? Чим викликав його вчинок? Яка його мета?*

Образотворча діяльність здійснює і **регулятивно-творчий вплив**. Мистецтво є результатом творчої роботи уяви. Лише завдяки уяві можливе як відтворення раніше засвоєних образів, так і утворення нових. Уява дає змогу передбачити кінцевий результат та спланувати способи його досягнення, зіставляти свою діяльність із запланованим, тобто виступає механізмом реалізації саморегуляції діяльності.

Спеціальні дослідження виявили, що старші дошкільники у процесі наочно-дієвого мислення здатні контролювати себе, тобто виділяти різницю між заданим та отриманим результатом і на цій основі здійснювати корекцію наступних дій. У наукових працях також вказується на можливість формування дій контролю у слабозорих дітей старшого дошкільного віку (М.Аксенова, Н.І.Іслова, Л.Ткаченко, Т.Доронова). Серед вікових особливостей контрольних та оцінних дій в образотворчій діяльності виділяється якраз виражена емоційна спрямованість з перевагою позитивних емоцій та їх наочно-дієвий характер, а також їх залежність від риння розвитку мовлення і наявності знань, умінь і навичок у відповідному виді діяльності (А.Богущ). На жаль, дослідження особливостей формування самоконтролю у слабозорих дошкільників у вітчизняній тифлології ще не проводились.

Процес малювання включає в себе дві сторони: художньо-образну і графічну, яка є стосовно першої виконавчою, технічною. Графічна сторона включає певні рухові вміння і навички. При цьому рухи руки під час малювання не залишаються однаковими, оскільки від них залежить результат діяльності, зокрема характер ліній, штрихів, мазків.

Оволодіння слабозорими дошкільниками діями контролю, які безумовно відносять до графічної сторони малювання, дозволяє їм підвищити рівень образотворчої діяльності та навчитися способів виконання цих дій, що є необхідним у подальшому шкільному навчанні. Окрім того, використання дій контролю сприяє вдосконаленню створених дітьми образів, поглибленню їх виразності, що викликає у дітей задоволення і підвищує цікавість до малювання. Систематичне формування самоконтролю у дошкільників варто розпочинати з 5-го року життя, оскільки у молодших дітей ще не сформовані основні формуютьоруючі рухи.

Активізації процесу розвитку художньо-творчої уяви сприяють наступні вправи: розповідь про задум майбутньої роботи, коментар у процесі виконання, аналіз вже готових результатів власної діяльності, використання літературних та музичних фрагментів, які допомагають зрозуміти характер образу.

Часто у дітей виникає протиріччя між уявою і досягнутим рівнем виконавських можливостей. З метою його усунення доцільно практикувати подібкові запитання, які допоможуть знайти потрібні художні засоби вираження. Наприклад: *Яким буде зображення за розміром? Що це буде зображено? Що буде головним? Яким буде настрої малюнка? Як це відобразити кольором?*

Значачмо, що розвиток творчих можливостей пов'язаний із збагаченням мистецтвого досвіду дитини, з узагальненням різноманітних і багатогранних типів дійсності, з асоціативними зв'язками між ними. Враховуючи це, викладач повинен спеціально організувати слабозорим дошкільникам активне і усвідомлене сприймання навколишньої дійсності. Окрім того, важливо пропонувати дітям такі завдання, вправи та ігри, які спрямовані на формування саме їхньої творчої особистості, а не тільки на виконання чужих проєктів і планів.

Наукові дослідження дитячої творчості відмічають риси, які характеризують наявність задатків творчості у діяльності дитини. До них належать прояви активності, самостійності та ініціативи щодо застосування раніше засвоєних прийомів роботи у новому змісті, у пошуках нових способів вирішення поставлених завдань, в емоційному вираженні своїх поглядів з допомогою різноманітних образотворчих засобів. При цьому головним джерелом дитячої творчості є самостійне полісенсорне засвоєння предметів навколишнього світу.

Образи, які створюють діти у результаті творчої діяльності, не можна ототожнювати з художніми образами, створеними дорослими, оскільки дошкільники ще не можуть здійснити глибокого узагальнення. Виразність створених дітьми образів залежить від ступеня загального розвитку дитини та набутих навичок.

Співвідношення творчих та навчальних завдань повинно бути різним, залежно від рівня засвоєння дошкільниками навчального матеріалу. Чим менше знань, умінь та навичок набуто дитиною, тим простіше має бути творче завдання, і навпаки, оволодіння значним навчальним матеріалом дозволяє розширювати творчі завдання.

Будучи інтегральним утворенням, мистецтво впливає на дитину як на єдине ціле. Вплив образотворчого мистецтва на особистість становить цілісний процес з особливим взаємовідношенням таких його складових, як фактор впливу (художній твір з системою засобів виразності), внутрішня система опосередкування поглиблених можливостей мистецтва (художня інформативність, творча уява) та ефект перетворення особистості (процеси владарису, гармонізація, самовизначення, сформованість особистісних якостей тощо).

Наукові дослідження підтверджують закономірну залежність цілісності особистості, її духовної активності (емоційно-інтуїтивних і когнітивних дій, інтенсивності до емпатії, самовираження і самопізнання) та інтенсивності творчості від спілкування з мистецтвом і способу інтегрування

Рецензент:  
Литовченко С.В.,  
кандидат педагогічних наук,  
старший науковий співробітник

### НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗМІСТУ НАВЧАННЯ СЛОВЕСНОГО МОВЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ

Валентина Жук  
м. Київ

Стаття присвячена проблемі навчання словесного мовлення дітей дошкільного віку з порушеннями слуху. В роботі представлені різні методи навчання мовлення дітей означеної категорії, організаційні та змістові особливості та сучасні підходи щодо мовленнєвого розвитку глухих та слабослухоючих дошкільників, принципи побудови програми розвитку дошкільників з порушеннями слуху.

**Ключові слова:** мовленнєвий розвиток, дошкільники з порушеннями слуху, методи навчання мовлення, форми надання освіти, програма розвитку дошкільників зі зняженим слухом.

### НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОРГАНИЗАЦИИ И СОДЕРЖАНИЯ ОБУЧЕНИЯ СЛОВЕСНОЙ РЕЧИ ДОШКОЛЬНИКОВ С НАРУШЕНИЯМИ СЛУХА

Статья посвящена проблеме обучения словесной речи детей дошкольного возраста с нарушениями слуха. В работе представлены разные методы обучения словесной речи детей означенной категории, организационные и содержательные особенности и современные подходы к обучению программы развития слабослышащих дошкольников, принципы построения программы развития слабослышащих дошкольников.

**Ключевые слова:** речевое развитие, дошкольники с нарушениями слуха, методы обучения речи, формы получения образования, программа развития слабослышащих дошкольников.

### RESEARCH METHODS AND PRINCIPLES OF THE CONTENTS OF EDUCATION SPEECH VERBAL PRESCHOOLERS WITH HEARING IMPAIRMENTS

The article is devoted the problem of teaching of verbal speech of children of preschool age with violations of ear. The different methods of teaching of verbal speech of children of the marked category, organizational and rich in content features and modern going, are in-process presented near vocal development of deaf and preschoolers with hearing impairments, principles of construction of the program of development of preschoolers with hearing impairments.

експресивних видів художньої творчості (Л. Вигоцький, Н. Роджерс). Процес конструювання особистості слабозорі дитини засобами мистецтва здійснюється на декількох рівнях: сенсорному, руховому, кінстетичному, емоційному, когнітивному, міфологічному (філософському), які взаємоузгоджуються і органічно розвиваються завдяки мистецтву, що сприяє цілісному формуванню особистості слабозорого дошкільника.

Таким чином, у процесі образотворчої діяльності відбувається активізація та розвиток творчих здібностей старших дошкільників з порушеннями зору, що пов'язано з її різнобічним впливом на особистість дитини. Значний вплив на цей процес здійснюють дорослі, які організовують сприятливі для творчого самовираження умови та систематичну навчально-виховну роботу, яка забезпечує досягнення слабозорими дошкільниками позитивних результатів.

#### Література:

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку „Я у Світі” / Наук. керів. та авт. ред. О.Л. Кононко. – 3-тє вид, випр. – К.: Світич, 2009. – 440 с.
2. Литовченко С.В. Психологія. Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по специальности «Педагогика». – М.: Просвещение, 1985. – 208 с.
3. Чельма Н. Засоби виховного впливу на уроках образотворчого мистецтва // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія Педагогіка. Вип. 9. – Тернопіль, 2000. – С. 93-96.
4. Терещенко О.П. Розвиток творчості старшого дошкільника в образотворчій діяльності: Навч.-метод. посіб. до Базової прогр. розв. дитини дошк. віку „Я у Світі” / О.П. Терещенко. – К.: Світич, 2009. – 112 с.
5. Янчур Л.А. Ознайомлення дошкільників з творами образотворчого мистецтва. // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Зб. наук. праць. Наук. записки РДГУ. Вип.22. – Рівне: РДГУ, 2002. – с. 117 – 123.